

Paleografie

DIGITAL HUMANITIES PENTRU SURSELE FILOSOFICE MEDIEVALE

9. Colaționarea din multiple copii manuscrise

conf. dr. Mihai MAGA

Universitatea Babeș-Bolyai, Cluj-Napoca
Masteratul de Filosofie Antică și Medievală

semestrul II, 2023–2024
HME2415/09

<https://www.dhcluj.ro/dhm/>

1 Lecțiunea

2 Diferențe între manuscrise

- Ortografii diferite
- Adăugiri și omisiuni
- Greșeli de copist
- Variante redacționale

3 Proceduri de colaționare

4 Exemplu

 Temă pentru acasă¹¹

Lecțiune = variantă particulară a unui text atestată de unul sau mai mulți martori

- În funcție de modul de abordare al ediției critice, poate fi considerată lecțiune:
 - orice diferență textuală opusă textul de bază
 - toate variațiile textuale ale martorilor

Colaționare = înregistrarea tuturor diferențelor textuale semnificative din mai multe manuscrise care conțin același text

Fiecare manuscris reprezintă o instanță distinctă a textului.

- Între manuscrise apar diferențe accidentale sau intenționate:
 - diferențe accidentale
 - ortografii și abrevieri diferite
 - greșeli de copiere
 - diferențe intenționate
 - adăugiri sau omisiuni substanțiale
 - variante redacționale diferite
- Nu toate diferențele sunt considerate semnificative:
 - diferențe nesemnificative
 - stilul de scris, dimensiunile și așezarea în pagină
 - diferențele minore între cuvintele scrise (ex. abrevieri diferite)
 - diferențe semnificative
 - cuvintele diferite, adăugate sau omise
 - diferențele structurale majore

- Deoarece latina medievală nu este o limbă standardizată și suferă influențe atât dinspre latina clasică, cât și dinspre limbile vernaculare, ortografia poate varia de la un text la altul, sau chiar înăuntrul aceluiași text.
- De obicei, diferențele ortografice sunt considerate nesemnificative.
- Strategii de tratare a diferențelor ortografice în ediția critică:
 - păstrarea ortografiei originale
 - avantaje:** deciziile editoriale arbitrare sunt evitate
 - dezavantaje:** textul este dificil de citit
 - clasicizarea (corectarea după ortografia latinei clasice)
 - avantaje:** regulile clasice sunt stabile și comprehensive
 - dezavantaje:** textul este alterat anacronic
 - aplicarea regulilor latinei medievale
 - avantaje:** textul este uniformizat aproape de forma originală
 - dezavantaje:** latina medievală nu este bine standardizată

Adăugirile și omisiunile pot avea lungimi diferite, de la un singur cuvânt până la părți mari de text (paragrafe, pagini, capitole, cărți)

■ Adăugirile

- cuvinte sau fragmente de text adăugate ulterior după compunerea textului (abreviere în ap. critic: ***add.***)

substanțiale completarea textului de către altă persoană sau chiar de către autor (caz special: glosele marginale)

accidentale adăugarea din greșeală a unor cuvinte sau fragmente

■ Omisiunile

- cuvinte sau fragmente de text eliminate ulterior după compunerea textului (abreviere în ap. critic: ***om.***)

substanțiale eliminarea unor părți de către altă persoană sau chiar de către autor

accidentale omiterea din greșeală a unor cuvinte sau fragmente (caz special: *homoeoteleuton*)

- Când copiază, copiiștii fac greșeli.
- Greșelile se acumulează serial, atunci când un manuscris cu greșeli este folosit ca model pentru o nouă copie.
- Uneori copiiștii sau cititorii observă greșelile și încearcă să le corecteze.
- Greșelile sunt foarte importante pentru ediția critică, deoarece prezența lor în mai multe manuscrise dovedește că au ele avut un model comun.
 - este important ca toate greșelile comune să fie înregistrate în aparatul critic, deoarece ele expun tradiția și argumentează pentru *stemma codicum*
- În mod tipic, atunci când nu înțeleg un cuvânt, copiiștii tind să îl înlocuiască cu unul mai comun.
- Uneori, când un cuvânt este greșit sau nu are sens în text, copiiștii sau cititorii încearcă să refacă coerența textului.
 - unele corecturi sunt arbitrare și diferite de textul original
 - unele corecturi sunt bazate pe o sursă alternativă (contaminare)

- Unele texte supraviețuiesc în mai mult de o variantă de compunere.
 - Autorul poate ulterior să aducă modificări minore sau chiar să rescrie părți din text.
 - Uneori textul nu este scris direct de autor, ci de altă persoană.
 - reportatio* textul unui discurs este înregistrat de altă persoană (ex. un curs universitar transcris de un student)
 - abbreviatio* un text este prescurtat, abreviat de altă persoană, reținând doar elementele considerate semnificative
- Strategii pentru ediția critică:
 - când părțile identice sunt mult mai mari decât cele în care textul diferă: se editează un singur text și diferențele se redau în aparatul critic
 - când diferențele sunt numeroase, dar structura și lungimea textului rămân aproximativ aceleași: cele două versiuni pot fi redată în paralel (ex. pe 2 coloane sincronizate)
 - când diferențele sunt foarte mari și versiunile nu pot fi sincronizate: cele două variante sunt editate separat, ca două texte diferite, eventual conectate prin trimiteri

■ Serială

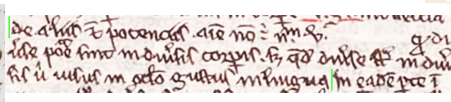
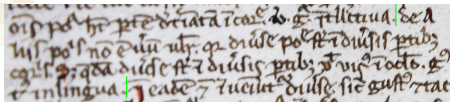
- manuscrisele sunt transcrise unul după altul; după realizarea transcrierilor complete, acestea sunt analizate și unificate în ediția critică

■ Paralelă

- textul este colaționat progresiv din toate manuscrisele; manuscrisele sunt simultan comparate, realizând o ediție preliminară

■ Mixtă

- se alternează între procedura serială și cea paralelă
 - cu manuscris principal: se alege un manuscris de referință, se transcrie serial, apoi celelalte sunt colaționate în paralel pe baza transcrierii
 - cu eşantion: se transcrie serial o parte relevantă de text din toate manuscrisele, se analizează, se decide care este cel mai bun manuscris, apoi se transcrie integral acel manuscris și se colaționează paralel cu celelalte

A = Alba Iulia, Biblioteca Batthyaneum, Ms. I.143, f. 30rb

de aliis · potentiis · non est **verum universaliter**,
quia diverse potentie sunt in diversis **partibus**
 corporis. Sed quedam diverse sunt in diversis
partibus, **ut** visus in oculo, gustus in lingua;

P = Praha, Národní knihovna České republiky, IV.D.13, f. 23rb

de aliis **etiam** potenciis **anime** non est **nullum v.**
[lac.], quod diverse potentie sunt in diversis ·
 corporis. Sed quedam diverse sunt in diversis · ,
ubi visus in oculo, gustus in lingua;

- 1 de aliis etiam potentiis animae
 non est verum universaliter, quia
 diversae potentiae sunt in diversis
 partibus corporis. Sed quaedam
- 5 diversae sunt in diversis partibus,
 ut visus in oculo, gustus in lingua;

1 etiam] *om.* A || animae] *om.* A || 2 verum
 universaliter] *nullum v.* P; *lac. add.* P || quia]
 quod P || 4 partibus] *om.* P || 5 partibus]
om. P || 6 ut] *ubi* P

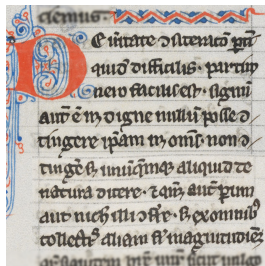
Colaționați textul din următoarele manuscrise:

ARISTOTELES, *Metaphysica*, II, 1 (993a30–b3)

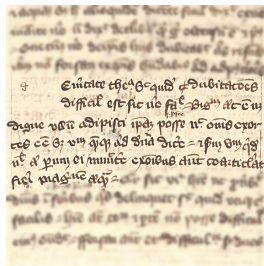
De veritate theoria sic quidem difficilis est, sic vero facilis. Signum autem est neque digne nullum adipisci ipsam posse nec omnes exsortes esse, sed unumquemque aliquid de natura dicere, et secundum unum quidem nichil aut parum ei immittere, ex omnibus autem coarticulatis fieri magnitudinem aliquam.

Vatican, Bibliotheca Apostolica Vaticana, Borgh. 8, f. 9rb (sec. XIV)

Genève, Bibliothèque de Genève, Ms. lat. 76, f. 78ra–b (sf. sec. XIII)

Praha, Národní knihovna České republiky, V.A.20, f. 104v (1380–1445)